

Мактабгача ёшдаги болаларга хос салбий хусусиятлар

ЖДПИ катта ўқитувчиси

Д. Абдувахобова

ЖДПИ талабаси Каржова Ш

Комил инсон деганда биз маънавий, рухий, жисмоний соғлом ҳар томонлама бошқаларга ибрат бўладиган билимли, маърифатли кишиларни тушунамиз. Комил инсонни тарбиялаш энг аввало оиладан бошланади.

Буюк мутафаккир Юсуф Хос Хожиб “Ҳил-қизларнинг феъл-хулқи яхши ёки ёмон бўлса унинг сабабчиси ота ва онадир”, деб таъкидлаган.

Демак, бола ота-онасидан ўзини қандай тутишни ва ҳаётий ахлоқ меъёрларини ўзлаштирар экан, кўп нарсаларни улардан ўрганади, яқин кишилар билан бўлган муносабатда ва оиладан ташқари ўзини шунга мувофиқ тарзда тутишга ҳаракат қилади.

Бола қалбида инсонийлик хусусиятлари, маънавий ахлоқий меъёрларнинг шаклланишига ота-она ва оила муҳитининг таъсири катта.

Оилавий муносабатлардаги нохушлик ёки оилада болалар тарбиясига мунтазам ёндашувнинг йўқлиги тарбиявий муносабатларда болаларнинг ёш ва индивидуал психологик ҳамда жисмоний хусусиятларини ҳисобга олмаслик, тарбия усуллари нотўғри қўлланилиши бола ҳулқида салбий иллатларни аста-секин шаклланишига олиб келиши мумкин.

Гарчи кичик ёшдаги болаларда характер ҳали тўлиқ таркиб топмаган бўлсада, унда кутилаётган бўлажак характернинг асослари, дет аталиши мумкин бўлган психик сифатлар мавжуддир. Ана шу асослардан барқарор фазилатлар аста-секин ҳосил бўла боради.

Бу даврда бола характерида шаклланаётган салбий хислатлардан ўжарлик, инжиклик, қўполлик, ёлғончилик, манманлик, худбинлик ва ҳ.к. яққол кўринади.

Салбий хислатлар бола психикасига, рухий оламига, соғлигига салбий таъсир кўрсатиб, жисмоний ривожланишига зарар етказади. Буларнинг ҳар бири ўзига хос шаклланиш хусусиятларига эгадир.

Ўжарлик-характер ва ироданинг заифлигидир. Ўжар бола маслаҳатни ҳам буйруқни ҳам қабу қилмайди, фақат ҳамма нарсани ўз билганича қилади.

Ўжар ўқувчининг қилиқларидан ягона сабаби бу: “Мен бундай ҳоҳламайман”, “Мен ундай ҳоҳламайман”. Қатъийлик, сабр-тоқатлилик, чидамлилик ва бошқа иродавий фазилатлар иш фаолиятида мустаҳкамланиб, қийинчиликларни енгишда ақлий ва жисмоний кучни талаб қилиб инсонни чиниқтиради.

Ўжарлик-қатъийлик ва бирор мақсадга қаратилганликни ривожланишига тўсқинлик қилиб, инсонни фаолиятдан чалғитади. Болани кўпроқ эркалаш, унга нисбатан қўйиладиган талабларни пасайтириш бошқаларга эса ортиқча талабчанлик катталар томонидан ўжарликни шаклланишига замин ҳозирлайди.

Ўжарликнинг шакллари хос муҳим салбий ҳислатларидан бири шахсиятпарастликдир. Гегель таъкидлаганидек: “Ўжарлик характернинг ўзига хос шакли бўлиб, лекин унинг мазмунини тўла акс эттирмайди”.

Ўжарлик-ҳар доим иродавий сустреликнинг салбий таъсиридир. Ўжарликни шакли қисман одамни темпераментини боғлиқ. Темперамент шахснинг психик хусусиятларидан биридир. Ҳар бир темпераментнинг ўзига хос ижобий ва салбий томонлари бор. Гарчи темперамент шахснинг туғма сифати бўлса ҳам, уни салбий томонларини йўқотиш мумкин.

Бизнинг кузатишларимиз шуни кўрсатадики ўжарлик ҳар бир темперамент типига турлича кўриниши мумкин. Масалан: холерикда-ўжарлик одатда агрессив ҳужумкорлик характерига эга бўлиб, низо-жанжалга баҳона излайди. Меланхоликни ўжарлиги кўпинча ҳимоя қиладиган, кўриқлайдиган, мудофаа характерига эгадир.

Бу иккита тип ўжарликни енгил вужудга келтиради. Холерик типни тутриқсизлик, бетайинлиги, меланхолик-асаб тизимининг бўшлиги, заифлиги билан белгиланади. Асосан ўжарлик тури болалар ўжарлигини келтириб чиқувчи ижтимоий-педагогик асослар билан белгиланади.

Болани ўжарлиги асосан соғлом ижтимоий-муҳит бўлмаган тарбиянинг муҳим принциплари бузилган оиалаларда шаклланади. Рус педагоги Макаренко таъкидлаганидек, инсонга мумкин қадар кўпроқ ҳурмат ва талабчанлик керак.

Ўжарлик шаклланган бола катта бўлганда ҳам ўзининг нотўғри фикрини маъқуллаштишга уринади. У худди қайсар отга ўхшаб, бемаъни ўжарлиги билан одамларнинг меъдасига тегади. “Имкони борича болага яхши таълим-тарбия беришга интилиш лозим,-дейди Кошифий,-токи у ижобий хусусиятларини ўзлаштирсин ва ярамас хатти-ҳаракатлардан ўзини муҳофоза қилсин”.

Ўжарлик кўпинча оиладаги ёмон муносабатлар таъсирида вужудга келадияъни болани хафа қилишса, эркалатса, ёки қаровсиз ташлаб кетишса, оила ҳақиқий жамоа бўлмаса. Оила жамоасининг ҳамжиҳатлиги, дўстлик ва ўзаро ёрдам шароити-оилада болани тўғри тарбиялашда, жумладан, уни интизомлилигини тарбиялашда ва ўжарликни олдини олишда зурурдир.

Болалар характеридаги нуқсонларни яъни ўжарликни йўқотишда катталар уларни иродасини мустаҳкамлашга ёрдам беришлари керак. Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинми, кичик мактаб ёшдаги ўқувчиларда бундай характернинг салбий ҳислатларини олдини олишимиз шарт, чунки худди бошланғич синфларда психик сифатлар юзага келиб, уларнинг асосида ўсмир ва ёшлик даврига хос характерлар таркиб топади.